

ارزیابی و مقایسه گزارش حسابرس شرکت‌های فعال و لغو پذیرش شده در بورس اوراق بهادار تهران

محمدحسین ودیعی^۱

سعید سمائی رهنی^۲

محمد رسول چوپانی^۳

چکیده:

گزارش حسابرس اهمیت و جایگاه خاصی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان دارد. بنابراین این موضوع ضروری به نظر می‌رسد که آیا گزارش حسابرسی با ایجاد سیگنال‌هایی می‌تواند سهام‌داران و سرمایه‌گذاران را در مورد حذف یا عدم حذف شرکت از بورس اوراق بهادار آگاه سازد. در این پژوهش با هدف بررسی تفاوت کیفیت حسابرسی و وضعیت گزارش شرکت‌های حذف شده از بورس با سایر شرکت‌ها به بررسی گزارش حسابرسی دو گروه از شرکت‌های حذف شده و شرکت‌های فعال در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته شد. بدین منظور گزارش حسابرس در دوره ۳ ساله قبل از حذف ۱۰۰ شرکت که از سال ۱۳۸۷ تا پایان سال ۱۳۹۲ از بورس اوراق بهادار تهران حذف شده بودند مورد بررسی قرار گرفت و با گزارش حسابرس ۱۲۱ شرکت که در دوره ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۲ به‌صورت مستمر در بازار بورس حضور داشتند، مقایسه گردید. در این پژوهش برای برآزش مدل لجستیک تبیین شده از نرم‌افزار Eviews^۸ استفاده شده است. گرچه در این تحقیق بین کیفیت حسابرسی و حذف شرکت‌ها رابطه معناداری مشاهده نشد اما شواهد حاصل از این پژوهش وجود رابطه مثبت معنادار بین اظهارنظر حسابرس و حذف شدن شرکت‌ها را تأیید می‌کند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که بین تعداد بندهای شرط گزارش (تعداد بندهای تحریف بااهمیت و تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی) و حذف شدن شرکت‌ها رابطه مثبت معناداری وجود دارد.

واژگان کلیدی:

شرکت‌های لغو پذیرش شده، کیفیت حسابرسی، گزارش حسابرس مستقل، اظهارنظر حسابرس، محدودیت در رسیدگی، بندهای تحریف بااهمیت

۱ - دانشیار گروه حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد، mhvadeei@um.ac.ir

۲ - کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد، نویسنده مسئول، saeedsamaei@gmail.com

۳ - کارشناس ارشد حسابداری دانشگاه فردوسی مشهد، mrasoolchopani@gmail.com

□ مقدمه

شرکت‌های سهامی نقش عمده‌ای در اقتصاد هر کشوری دارند. موفقیت این شرکت‌ها به میزان زیادی به تمایل سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان به سرمایه‌گذاری در این شرکت‌ها بستگی دارد از طرفی گزارش حسابرس اهمیت و جایگاه خاصی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان دارد. بحران سال ۱۹۲۹ سبب شد تا ارائه صورت‌های مالی حسابرسی شده توسط شرکت‌های سهامی در بورس نیویورک ضرورت یابد. پس از این بحران، سازمان بورس نیویورک در سال ۱۹۳۳ برای اولین بار از کلیه شرکت‌هایی که درخواست پذیرش در بورس نیویورک را داشتند، خواست تا صورت‌های مالی حسابرسی شده ارائه کنند (هندریکسن و ون‌بردا^۴، ۱۹۹۲). حسابرسی صورت‌های مالی که به‌موجب بحران ۱۹۲۹ الزامی شد، به نظر قوش^۵ (۲۰۰۷) به‌طور شایانی به‌عنوان یک مکانیسم نظارت شرکتی مورد توجه قرار گرفت؛ وی معتقد است، سیستم نظارت داخلی و برون‌سازمانی مکمل یکدیگرند (قوش، ۲۰۰۷). تهیه گزارش حسابرسی به‌عنوان نتیجه نهایی کار حسابرس، از حساسیت و اهمیت بالایی برخوردار است. حسابرسان باید هدف حسابرسی، دامنه رسیدگی، روش اجرای عملیات، یافته‌های بااهمیت و پیشنهادهای عملی خود را به‌طور کتبی و به‌موقع گزارش کنند. حسابرسان باید کلیه موارد بااهمیت رعایت نشدن قوانین و مقررات و نیز کلیه موارد سوءاستفاده کشف‌شده در حین اجرای عملیات و همچنین دامنه عملیات خود درباره کنترل‌های مدیریت و هرگونه نقاط ضعف درخور توجه کشف‌شده در جریان حسابرسی را گزارش کنند (ذوالفقار آرانی و همکاران، ۱۳۹۲). چنانچه گزارش حسابرسی به‌نحو مناسب تهیه شود، هدف حسابرسی - که توانایی اظهارنظر کردن حسابرس در مورد این نکته است که آیا صورت‌های مالی از تمام جنبه‌های بااهمیت، طبق استانداردهای حسابداری، تهیه‌شده است یا خیر (کمیته فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۹) - تأمین خواهد شد و سرمایه‌گذاران خواهند توانست از گزارش حسابرس مستقل در اخذ تصمیمات خود مبتنی بر سرمایه‌گذاری در سهام شرکت‌های بورس اوراق بهادار استفاده کنند.

□ بیان مساله

اینکه در بازار بورس اوراق بهادار گاهی شرکت‌ها رشد و توسعه پیدا کرده و گاهی به دلیل ضعف مالی و عملیاتی شرایط را از دست داده و از تابلو بورس حذف می‌شوند مساله‌ای است که توجه محققین این حوزه را به خود جلب نموده است در این راستا یکی از عواملی که در بررسی‌های اولیه مورد توجه سرمایه‌گذاران قرار می‌گیرد گزارش حسابرسی است (ودیدی و شکوهی‌زاده، ۱۳۸۹)، استفاده‌کنندگان برای ارزیابی مطلوب بودن ارائه‌صورت‌های مالی، گزارش حسابرسی را به کار می‌برند. هدف حسابرس در حسابرسی صورت‌های مالی عبارت است از اظهارنظر شفاف درباره‌صورت‌های مالی بر اساس شواهد گردآوری‌شده در حسابرسی، در قالب یک گزارش کتبی همراه با توصیف مبانی آن اظهارنظر. اظهارنظر حسابرس ممکن است تعدیل نشده یا تعدیل‌شده باشد. طبق استانداردهای

4- Hendriksen and Van Breda

5- Ghosh

حسابرسی، سه نوع اظهار نظر تعدیل شده با عناوین مشروط، نظر مردود و عدم اظهار نظر وجود دارد. مبانی تعدیل اظهار نظر حسابرس که شامل تحریف، محدودیت و ابهام است؛ پیش از بند اظهار نظر در گزارش حسابرس درج می‌شود. تحقیقات صورت گرفته نشان می‌دهند که محتوای گزارش‌های حسابرسی دارای بار اطلاعاتی بوده و می‌تواند در تصمیم‌گیری استفاده‌کنندگان مفید واقع شود (گولامون^۶، ۲۰۰۳). از طرفی چانگ، شیئو و وانگ^۷ (۲۰۰۹) شواهدی ارائه کردند که کیفیت و شهرت حسابرسان بر تصمیمات مالی ذینفعان تأثیرگذار است و کیفیت بالای حسابرسی از تأثیر شرایط بازار بر تصمیمات مالی و نیز ساختار سرمایه می‌کاهد (چانگ، شیئو و وانگ، ۲۰۰۹). بدیهی است که سرمایه‌گذاران تمایل به سرمایه‌گذاری و سهام‌داران تمایل به نگهداری سهامی که ممکن است از بازار بورس حذف شود، ندارند بلکه خواهان سرمایه‌گذاری در سهامی هستند که با رشد و توسعه یافتن مداوم در بازار بورس در کانون توجه سایر سرمایه‌گذاران و سهام‌داران قرار گیرد تا ارزش آن افزایش یافته و باعث بیشتر شدن ثروتشان شود. در این راستا گزارش حسابرس تأثیر مهمی بر تصمیم‌گیری آنها دارد و مسأله‌ای که در این تحقیق نظر مدنظر محققین بوده این است که آیا نوع گزارش حسابرس و بندهای احتمالی آن می‌تواند در راستای آگاهی از حذف شدن یا نشدن شرکت‌ها از بازار بورس به سرمایه‌گذاران و سهام‌داران کمک کند و تأثیر اساسی بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران داشته باشد؟ آیا نوع اظهار نظر حسابرس شرکت‌های حذف شده از بورس و بندهای احتمالی آن نسبت به شرکت‌های فعال بورسی متفاوت است؟ آیا کیفیت حسابرسی شرکت‌های حذف شده با کیفیت حسابرسی شرکت‌های حذف نشده از بورس تفاوت دارد؟

□ اهمیت و ضرورت تحقیق

همان‌طور که اشاره شد گزارش حسابرس اهمیت و جایگاه خاصی در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران و اعتباردهندگان دارد، پس مشخص شدن این موضوع ضروری به نظر می‌رسد که آیا گزارش حسابرسی با ایجاد سیگنال‌هایی می‌تواند آگاهی سهام‌داران و سرمایه‌گذاران را در مورد حذف شدن یا حذف نشدن شرکت از بورس اوراق بهادار بیشتر کند. علاوه بر این اگر مشخص شود که گزارش حسابرسی در آگاه کردن سهام‌داران از حذف شدن مؤثر است، سهام‌داران با اتخاذ تصمیمات مناسب در جلسات مجمع از حذف شدن شرکت از بورس اوراق بهادار جلوگیری خواهند کرد.

□ اهداف اصلی تحقیق

با توجه به تأثیر نوع گزارش حسابرس و بندهای احتمالی آن بر تصمیمات سرمایه‌گذاران، در این پژوهش به منظور شناسایی تفاوت‌های گزارش حسابرسی (شامل تفاوت در نوع گزارش و تعداد بندهای احتمالی گزارش) و همچنین تفاوت در کیفیت حسابرسی شرکت‌های حذف شده از بورس با سایر شرکت‌ها به بررسی گزارش حسابرسی دو گروه از شرکت‌های حذف شده و شرکت‌های فعال

6- Guillamon

7- Chung, Sheu and Wang

در بورس اوراق بهادار تهران پرداخته خواهد شد. با مشخص شدن موارد افتراق آگاهی سهام‌داران و سرمایه‌گذاران افزایش یافته و تصمیمات خود را مبنی بر خرید و فروش سهام شرکت‌ها را با آگاهی بیشتری اتخاذ خواهند کرد.

□ مبانی نظری

پس از اجرای قانون بازار اوراق بهادار مصوب اول آذرماه ۸۴ مجلس، یکی از اقداماتی که برای ساماندهی بازار سرمایه از سال ۸۷ شروع و همچنان ادامه دارد، پالایش بورس از شرکت‌های سهامی عامی می‌باشد که فاقد معیارهای دستورالعمل پذیرش هستند. هیئت پذیرش پس از بررسی، دستور اخراج از بورس یا انتقال به فرابورس را صادر می‌کند. تا پایان سال ۹۲، ۱۶۰ شرکت از فهرست شرکت‌های بورس خط خورده یا به بازار پایه فرابورس منتقل شده‌اند. وضعیت سودآوری شرکت‌ها، میزان سهام شناور، عدم رعایت مقررات، زیان انباشته و عدم اطلاع رسانی درست از مهمترین دلایل حذف شرکت‌ها از تابلوی بورس به شمار می‌رود. صورت‌های مالی به همراه گزارش حسابرس مستقل می‌تواند شواهدی از وضعیت آتی شرکت ارائه و جهت تصمیم‌گیری درست به سرمایه‌گذاران کمک کند.

گزارش حسابرس مستقل معیاری برای انطباق گزارش‌های مالی با استانداردهای حسابداری است، در واقع حسابرس از گزارش حسابرسی برای ارائه اظهارنظر خود در باب قابلیت اعتماد صورت‌های مالی به ذینفعان استفاده می‌کند (التونیبیت، خامس و فایومی^۱، ۲۰۰۸). گزارش حسابرسی محصول نهایی حسابرسی یک واحد تجاری است، که حسابرس در آن نسبت به صورت‌های مالی صاحب‌کار اظهارنظر می‌کند. شهادت‌دهی حسابرس در قالب اظهارنظر حرفه‌ای آنها بیان می‌شود. شهادت بیانگر اظهارنظر و عقیده حسابرس در رابطه با میزان انطباق اطلاعات گزارش‌شده با معیارهای از قبل تعیین‌شده است. شهادت‌دهی عبارت از گزارش قضاوتی، بر مبنای شواهد متقاعدکننده، توسط فردی مستقل، ذیصلاح و مطلع، در خصوص درجه انطباق تمامی جوانب بااهمیت اطلاعات حسابداری گزارش‌شده توسط یک بنگاه با معیارهای از قبل تعیین‌شده (نیکخواه آزاد، ۱۳۷۹).

شرایط ارائه اظهارنظرهای متفاوت در حسابرسی بر اساس استانداردهای حسابرسی ایران به شرح زیر است:

نظر مقبول: باید در مواردی اظهار شود که حسابرس به این نتیجه برسد که صورت‌های مالی، از تمام جنبه‌های بااهمیت، طبق استانداردهای حسابداری به نحو مطلوب ارائه شده است. نظر مقبول همچنین، به‌طور ضمنی بیانگر آن است که هرگونه تغییر در اصول و رویه‌های مبتنی بر استانداردهای حسابداری و آثار آنها، به نحوی مناسب تعیین و در صورت‌های مالی درج و یا افشا شده است (کمیته فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۹).

نظر مشروط: باید هنگامی اظهار شود که حسابرس نتیجه‌گیری می‌کند نظر مقبول نمی‌تواند اظهار

شود اما اثر هرگونه تحریف یا محدودیت در دامنه رسیدگی چنان بااهمیت و فراگیر (اساسی) نیست که مستلزم اظهارنظر مردود یا عدم اظهارنظر شود. نظر مشروط باید با عبارت «به‌استثنای» آثار موضوع مورد شرط، اظهار شود (کمیتة فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۹).

عدم اظهارنظر: باید هنگامی ارائه شود که اثر احتمالی محدودیت در دامنه رسیدگی یا ابهام چنان بااهمیت و فراگیر (اساسی) باشد که حسابرس نتواند نسبت به صورتهای مالی اظهارنظر کند (کمیتة فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۹).

نظر مردود: باید هنگامی ارائه شود که اثر عدم توافق بر صورتهای مالی چنان بااهمیت و فراگیر (اساسی) است که حسابرس به این نتیجه برسد که گزارش مشروط برای افشای ماهیت گمراه‌کننده یا ناقص صورتهای مالی، کافی نیست (کمیتة فنی سازمان حسابرسی، ۱۳۸۹).

□ کیفیت حسابرسی

کیفیت حسابرسی موضوعی است که مورد توجه گروه‌های مختلف ذینفع در شرکت و یکی از موضوعات بااهمیت در حوزه حسابرسی و بازار سرمایه است. مطالعات قبلی نشان می‌دهند که کیفیت گزارش حسابرسی و صورتهای مالی نشانه مهمی از سلامت عملکرد شرکت است. به همین دلیل، سرمایه‌گذاران سعی در استفاده از خدمات حسابرسی باکیفیت دارند (رحیمیان، رضاپور و اخضری، ۱۳۹۰). دیویدسون و نیو^۹ (۱۹۹۳) تعریف کیفیت حسابرسی را توانایی حسابرس در کشف و گزارش تحریفات بااهمیت و نیز کشف دست‌کاری انجام‌شده در سود خالص می‌دانند، در این راستا دی آنجلو^{۱۰} (۱۹۸۱) دو عامل حیاتی در کیفیت حسابرسی را این‌گونه تعریف می‌کند، اول احتمال کشف انحرافات بااهمیت در صورتهای مالی و دوم استقلال، صلاحیت و توانایی حسابرس برای گزارش انحرافات کشف‌شده. در مورد شاخص‌های سنجش کیفیت حسابرسی و عوامل مؤثر بر آن تحقیق‌های متعددی انجام شده است که از آن جمله می‌توان به اندازه‌موسسه حسابرسی (دی آنجلو، ۱۹۸۱؛ فروز، پورک و پاستنا^{۱۱}، ۱۹۹۱؛ تئوه و وونگ^{۱۲}، ۱۹۹۳؛ بیکر، دیفوند، جیامبالوو و سابرامانیام^{۱۳}، ۱۹۹۸) و متخصص بودن در صنعت و شهرت حسابرس (بیتی و فرنلی^{۱۴}، ۱۹۹۸) و چرخش حسابرس (عزیزخانی، مونرو و شیلر^{۱۵}، ۲۰۱۳) اشاره کرد؛ بر طبق تحقیق لویز^{۱۶} (۲۰۰۷) نیز می‌توان برای سنجش کیفیت حسابرسی و میزان قابل اعتماد بودن صورتهای مالی حسابرسی شده از میزان کیفیت سود استفاده کرد زیرا حسابرسی‌های باکیفیت بالا باعث کاهش تصمیمات

9- Davidson and Neu

10- De Anglo

11- Feroz, Park and Pastena

12- Teoh and Wong

13- Becker, Defond, Jiambalvo and Subramanyam

14- Beatty and Firnly

15- Azizkhani, Monroe and Shailer

16- Lopez

جانبدارانه مدیریت می‌شود. وی معیار اندازه‌گیری کیفیت سود و به تبع آن کیفیت حسابرسی را سطح ارقام تعهدی اختیاری در نظر گرفت (لوپز، ۲۰۰۷). بسیاری از پژوهشگران از جمله بیکر و همکاران (۱۹۹۸) و لوپز (۲۰۰۷) بر این باورند که شاخص ارقام تعهدی اختیاری معیار مناسبی در جهت اندازه‌گیری کیفیت حسابرسی است، زیرا هر اندازه سطح ارقام تعهدی اختیاری بیشتر باشد امکان وجود مدیریت سود در آن واحد تجاری بیشتر است و حسابرس نتوانسته است از بروز آن جلوگیری کند در نتیجه کیفیت حسابرسی در سطح پایینی بوده است. سطح ارقام تعهدی اختیاری را می‌توان با استفاده از مدل تعدیل‌شده جونز^{۱۷} (ارائه‌شده توسط دیچو، سولان و اسوینی^{۱۸}، ۱۹۹۵) تعیین نمود. بزرگ اصل و غفارپور (۱۳۹۱) نیز در پژوهش خود با مقایسه مدل‌های پیش‌بینی ارقام تعهدی برای تشخیص مدیریت سود، پنج الگوی رایج برای شناسایی مدیریت سود شامل الگوهای دی‌آنجلو (۱۹۸۶)، جونز^{۱۹} (۱۹۹۱)، تعدیل‌شده جونز (۱۹۹۵)، سابرامانیام^{۲۰} (۱۹۹۶) و گومز، اوکامارا و کانیمارا^{۲۱} (۲۰۰۰) را در برآورد مدیریت سود شرکت‌ها را با هم مقایسه کردند، یافته‌ها حاکی از این بود که در شرکت‌های پذیرفته در بورس اوراق بهادار تهران برای شناسایی مدیریت سود، مدل تعدیل‌شده جونز (۱۹۵۵) توان بیشتری دارد.

جونز تفاوت سود و وجوه نقد حاصل از عملیات را به‌عنوان کل ارقام تعهدی^{۲۲} شناسایی کرده است. کل ارقام تعهدی شامل ارقام تعهدی اختیاری و غیر اختیاری است. ارقام تعهدی غیر اختیاری^{۲۳} به‌طور اقتصادی تعیین می‌شود و در اختیار مدیریت نیست، اما ارقام تعهدی اختیاری توسط مدیریت تعیین می‌شود و هر اندازه سطح ارقام تعهدی اختیاری بیشتر باشد امکان وجود مدیریت سود در آن واحد تجاری بیشتر است (جونز، ۱۹۹۱). در پژوهش حاضر نیز از شاخص ارقام تعهدی اختیاری به‌عنوان شاخص کیفیت حسابرسی استفاده شده است، در واقع هر اندازه که سطح ارقام تعهدی اختیاری بیشتر باشد، مدیریت سود بیشتر و کیفیت حسابرسی کمتر خواهد بود چرا که حسابرس نتوانسته است آن را کشف کند. در نتیجه کیفیت حسابرسی با سطح ارقام تعهدی رابطه معکوس دارد.

□ پیشینه تحقیق

فیرث^{۲۴} (۱۹۸۰) با استفاده از مدل بازلر به بررسی گزارش حسابرسی مشروط بر قیمت سهام در تاریخ انتشار گزارش و تأثیر آن بر تصمیمات سرمایه‌گذاری پرداخت. او یک نمونه از ۲۴۷ شرکت که گزارش مشروط حسابرسی داشتند انتخاب کرد. نتایج بررسی بیانگر این موضوع بود که قیمت

-
- 17- Adjusted Jones Model
  - 18- Dechow, Solan and Sweeney
  - 19- Jones
  - 20- Subramanyam
  - 21- Gomez, Okumura and Kunimura
  - 22- Total Accruals
  - 23- Non- Discretionary Accruals
  - 24- Firth

سهام به برخی از انواع گزارش‌ها مشروط واکنش نشان می‌دهد و نیز بر تصمیمات سرمایه‌گذاران تأثیرگذار است. دیویس^{۲۵} (۱۹۹۶)، تداوم فعالیت را در سهام شرکت‌های حذف شده از بورس مورد بررسی قرار داد. وی در پژوهش خود به تحلیل تأثیر تداوم فعالیت بر نسبت‌هایی از قبیل ارزش دفتری به ارزش بازار حقوق صاحبان سهام، بازده سود و بازده جریان وجه نقد با در نظر گرفتن بازده سهام در طول بازه زمانی ۱۹۶۳ تا ۱۹۷۸ پرداخت. وی دریافت که اگرچه این نسبت‌ها محصول تداوم فعالیت نیست اما عدم تداوم فعالیت شرکت‌ها باعث کاهش ضریب پیش‌بینی متغیرها می‌شود. گولامون (۲۰۰۳) یک تحقیق تجربی به‌منظور بررسی اهمیت گزارش حسابرسان در تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاری توسط شرکت‌های کارگزاری و مؤسسات اعتباری انجام داد. وی به بررسی منابع اطلاعاتی که پرسش‌شوندگان جهت تصمیمات سرمایه‌گذاری به کار می‌بردند پرداخت، بدین معنی که آنها از پرسشنامه‌ای استفاده کردند که در آن از پرسش‌شوندگان درباره منبعی که آنها موقع تصمیم‌گیری موردبررسی قرار می‌دهند، سؤال شده بود. یافته‌های تحقیق نشان داد که گزارش حسابرسان یک منبع اطلاعاتی مفید جهت تصمیمات سرمایه‌گذاری و تأمین مالی است. فارینها و ویانا^{۲۶} (۲۰۰۶) رابطه بین ویژگی‌های هیئت‌مدیره و نوع گزارش حسابرسان مستقل شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار پرتغال را با استفاده از اطلاعات ۴۶ شرکت به‌صورت مقایسه‌ای در بازه زمانی ۲۰۰۲ تا ۲۰۰۴ بررسی کردند. نتایج پژوهش آنها نشان داد که بین نسبت غیر اجرایی اعضای هیئت‌مدیره، نرخ بازده دارایی‌ها، نسبت مالکانه، لگاریتم طبیعی دارایی‌ها در پایان سال و سود عملیاتی در سال جاری با اظهارنظر مقبول حسابرسان رابطه مثبت و معنادار وجود دارد. ایسدورفر^{۲۷} (۲۰۰۸)، در پژوهشی به بررسی رابطه بین شرکت‌های حذف شده از بورس و رشد سوددهی بازار پرداخت. وی در بررسی خود دریافت که شرکت‌های حذف شده نقش مهمی را در بازدهی بازار ایفا می‌کنند به‌طوری‌که نزدیک به ۴۰ درصد رشد سود مربوط به بازده متعلق به شرکت‌های حذف شده بوده است. او در پژوهش خود به این نتیجه رسید که شرکت‌های حذف شده به دلیل ورشکستگی بیشترین تأثیر را بر رشد سود بازار داشته است درحالی‌که ادغام شرکت‌ها کمترین میزان تأثیر را ایجاد کرده است. کاشفی پور و لاسفر^{۲۸} (۲۰۱۳)، در تحقیقی تحت عنوان «چرا شرکت‌ها حاضر به حذف اختیاری از بازار سرمایه می‌شوند»، به تجزیه و تحلیل انگیزه‌ها و ارزیابی دلایل حذف اختیاری از بورس اوراق بهادار لندن پرداخته‌اند. آنها نشان دادند شرکت‌هایی که حذف اختیاری داشته‌اند به بازار بورس آمده بودند تا اهرم مالی خود را جهت تأمین مالی از طریق رشد فرصت‌ها متوازن نمایند. اما اهرم مالی‌شان همچنان بالا ماند و نتوانستند سرمایه‌شان را افزایش دهند و سودآوری و رشد فرصت‌ها و حجم مبادلاتشان روند نزولی را طی می‌کرد. این نتایج نشان می‌داد آنها از دست‌یابی به اهدافشان از وارد شدن به بازار سرمایه بازمانده‌اند و لذا حذف اختیاری از بازار بورس را به صلاح

25-Davis

26- Farinha and Viana

27- Eisdorfer

28- Kashefi Pour and Lasfer

می‌دیدند.

در ایران تاکنون پژوهشی در مورد شرکت‌های حذف شده از بورس انجام نشده است اما پژوهش‌هایی مبنی بر اینکه گزارش حسابرسی دارای محتوای اطلاعاتی است و همچنین عوامل مؤثر بر گزارش حسابرسی صورت گرفته که در زیر به تعدادی از آنها اشاره شده است.

حساس یگانه و مدنی (۱۳۸۳) در تحقیقی تأثیر گزارش حسابرس مستقل بر تصمیم‌گیری اعتباردهندگان (بانک‌های ایران) را بررسی نمودند. در این پژوهش به کمک ابزار زمینه‌یابی (عمدتاً پرسشنامه) رابطه بین متغیرهای مختلف بررسی شده است. یافته‌های این تحقیق پیمایشی بر اساس نتایج حاصل از جمع‌آوری ۷۶ پرسشنامه از تصمیم‌گیرندگان و مسئولین پرداخت اعتبار در سیستم بانکی است. تجزیه و تحلیل آماری نشان‌دهنده ارتباط قوی و مؤثر بین گزارش حسابرسی و تصمیم‌گیری اعتبار نیست ولی در صورت ثبات سایر شرایط پرداخت وام، گزارش حسابرسی دخالت نسبی در تصمیم‌گیری دارد. مرادی، ریگی و معینی‌زاده (۱۳۸۸) با بررسی رابطه بین گزارش مشروط حسابرسی و قیمت و بازده سهام، محتوای اطلاعاتی گزارش مشروط حسابرسی را مورد آزمون قرار دادند. جامعه آماری این تحقیق شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران در قلمروی زمانی ۱۳۸۲ تا ۱۳۸۶ بوده است. یافته‌های تحقیق بیانگر این موضوع است که در سطح اطمینان ۹۵ درصد رابطه معناداری بین گزارش مشروط حسابرسی و قیمت و بازده سهام وجود ندارد؛ در واقع گزارش مشروط حسابرسی برای استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی فاقد محتوای اطلاعاتی است. بنی‌مهد (۱۳۹۰) عوامل تأثیرگذار بر صدور گزارش مقبول حسابرسی طی بازه زمانی ۱۳۸۶-۱۳۸۰ را در ۵۶ شرکت پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران، مورد بررسی قرار داد. یافته‌های پژوهش وی دلالت بر این موضوع داشت که صدور گزارش حسابرسی مقبول بیشتر تحت تأثیر عواملی چون عملکرد مدیر، تغییر مالکیت، خصوصی بودن حسابرسی، گزینش اظهارنظر، تغییر حسابرس از یک مؤسسه حسابرسی خصوصی به مؤسسه حسابرسی خصوصی دیگر و اندازه شرکت مورد رسیدگی حسابرس است. از میان متغیرهای بالا، همه متغیرها به‌غیراز اندازه شرکت مورد رسیدگی حسابرس، رابطه مستقیم با احتمال صدور گزارش حسابرسی مقبول داشت. همچنین، نتایج پژوهش وی نشان می‌دهد که هرچه رقابت و خصوصی‌سازی در بازار حسابرسی افزایش می‌یابد، صدور گزارش حسابرسی مقبول نیز افزایش می‌یابد.

□ فرضیه‌های تحقیق

با توجه به موارد مذکور فرضیه‌های زیر مطرح و مورد آزمون قرار می‌گیرند:

- فرضیه ۱: کیفیت حسابرسی با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه معناداری دارد.
- فرضیه ۲: نوع اظهارنظر حسابرس مستقل با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه معناداری دارد.
- فرضیه ۳: تعداد بندهای محدودیت رسیدگی در گزارش حسابرس با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه معناداری دارد.

فرضیه ۴: تعداد بندهای تحریف بااهمیت در گزارش حسابرس مستقل با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه معناداری دارد.

روش‌شناسی تحقیق

جامعه و نمونه آماری مورد مطالعه

جامعه آماری این تحقیق از لحاظ مکانی محدود به شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران است و از نظر زمانی شامل دو دوره‌زمانی مختلف برای شرکت‌های حذف شده و فعال است برای شرکت‌هایی که از ابتدای سال ۱۳۸۷ تا پایان سال ۱۳۹۲ از بورس اوراق بهادار تهران حذف شده‌اند، دوره ۳ ساله قبل از حذف آنها مورد بررسی قرار گرفت و برای شرکت‌هایی که در دوره مذکور به صورت مستمر در بازار بورس فعال بوده‌اند دوره ۸ ساله ۱۳۸۴ تا ۱۳۹۱ مورد بررسی قرار گرفت. برای تعیین نمونه مورد مطالعه شرکت‌هایی از جامعه آماری یادشده انتخاب شدند که اولاً جزو شرکت‌های واسطه‌مالی نباشند و دوماً اطلاعات تمامی متغیرهای مدل برای آنها در دسترس باشد. با مدنظر قرار دادن موارد مذکور دو گروه شرکت برای نمونه‌برداری این پژوهش انتخاب شدند، گروه اول شرکت‌هایی هستند که در دوره‌های ساله ۱۳۸۷ تا پایان سال ۱۳۹۲ از بورس اوراق بهادار تهران حذف شده‌اند، این گروه شامل ۱۰۰ شرکت بوده که گزارش حسابرسی ۳ سال قبل از حذف آنها جهت مقایسه با داده‌های گزارش حسابرس گروه دوم مورد ارزیابی قرار گرفته است، گروه دوم شامل ۱۲۱ شرکت است که از ابتدای سال ۱۳۸۳ تا پایان سال ۱۳۹۲ در بورس اوراق بهادار تهران حضور فعال و مستمر داشته‌اند، از این شرکت‌ها به‌عنوان شرکت‌های گواه گروه اول استفاده شده است.

جمع‌آوری و پردازش داده‌ها

به‌طور کلی در این تحقیق اطلاعات موردنیاز از نرم‌افزارهای موجود (از جمله نرم‌افزار تدبیر پرداز و ره‌آورد نوین)، سایت مدیریت پژوهش، توسعه و مطالعات اسلامی، سایت کدال، صورت‌های مالی و گزارش حسابرس مستقل مربوط به شرکت‌های مورد مطالعه و لوح‌های فشرده منتشره از سوی سازمان بورس اوراق بهادار تهران جمع‌آوری شده است و برای پردازش اطلاعات از نرم‌افزار Excel و Eviews8 استفاده شده است.

متغیرهای پژوهش

حذف شدن شرکت‌ها^{۲۹}: متغیر موهومی است که اگر شرکت از ابتدای سال ۱۳۸۷ تا پایان سال ۱۳۹۲ از بازار بورس اوراق بهادار تهران حذف شده باشد برابر ۱ و در غیر این صورت برابر صفر خواهد بود.

کیفیت حسابرسی^{۳۰}: این متغیر نشان‌دهنده کیفیت انجام حسابرسی صورت گرفته است و در تحقیق حاضر همانند تحقیق می‌یر، می‌یر و آمر^{۳۱} (۲۰۰۳) و لوپز (۲۰۰۷) معیار اندازه‌گیری کیفیت حسابرسی، کیفیت سود که از طریق اندازه‌گیری میزان ارقام تعهدی اختیاری اندازه‌گیری می‌شود در نظر گرفته شده است.

برای تعیین سطح ارقام تعهدی اختیاری که در این مطالعه به‌عنوان معیار کیفیت حسابرسی در نظر گرفته شده است از مدل جونز استفاده شده است. کل ارقام تعهدی با استفاده از رویکرد جریان‌های نقدی که توسط هریبر و کالینز^{۳۲} (۲۰۰۲) معرفی شده‌اند تعیین می‌شود.

$$(N_{it} - CFO_{it}) = TAC_{it}$$

در رابطه بالا TAC معرف مجموع ارقام تعهدی (سود قبل از ارقام غیرمترقبه منهای جریان‌های نقدی عملیاتی) در سال t برای شرکت i است. در الگوی یادشده پس از به دست آوردن کل ارقام تعهدی، اولین قدم تعیین ارتباط مجموع ارقام تعهدی با متغیرهای درآمد، حساب‌های دریافتی و ناخالص اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات است که به شرح زیر با استفاده از روش حداقل مربعات معمولی برآورد می‌شود:

$$\frac{TAC_{it}}{TA_{i(t-1)}} = \alpha_1 \left(\frac{1}{TA_{i(t-1)}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{TA_{i(t-1)}} \right) + \alpha_3 \left(\frac{PPE_{it}}{TA_{i(t-1)}} \right) + \varepsilon_{it}$$

NI_{it} : سود خالص قبل از ارقام غیرمترقبه شرکت i در سال t

CFO_{it} : وجه نقد حاصل از فعالیت‌های عملیاتی شرکت i در سال t

ΔREC_{it} : تغییر در حساب‌های دریافتی سال جاری نسبت به سال قبل شرکت i در سال t

ΔREV_{it} : تفاوت درآمد سال جاری نسبت به سال قبل شرکت i در سال t

ΔREV_{it} : ناخالص اموال، ماشین‌آلات و تجهیزات شرکت i در سال t

PPE_{it} : مجموع دارایی‌های شرکت i در سال t

لازم به ذکر است که در مدل مذکور از جمع کل دارایی‌های شرکت در ابتدای هر دوره جهت استاندارد کردن و موزون شدن پارامترها به‌منظور کاهش نوسانات استفاده شده است.

پس از برازش مدل فوق و معناداری تمامی متغیرهای مدل ضرایب α_1 ، α_2 و α_3 به دست آمده و بنابراین ارقام تعهدی غیر اختیاری به شرح زیر برای تک‌تک شرکت‌ها حاصل خواهد شد:

$$= \alpha_1 \left(\frac{1}{TA_{i(t-1)}} \right) + \alpha_2 \left(\frac{\Delta REV_{it} - \Delta REC_{it}}{TA_{i(t-1)}} \right) + \alpha_3 \left(\frac{PPE_{it}}{TA_{i(t-1)}} \right) \frac{NDA_{it}}{TA_{i(t-1)}}$$

30- Audit Quality

Myers, J., Myers, L and Omer 31-

32- Hribar and Collins

در مرحله آخر میزان ارقام تعهدی اختیاری به شرح زیر از تفاوت مجموع ارقام تعهدی هر سال با ارقام تعهدی غیر اختیاری برآورد شده بر مبنای مدل تعدیل شده جونز به شرح زیر محاسبه می‌شود:

$$= \frac{TCA_{it}}{TA_{i(t-1)}} - \frac{NDA_{it}}{TA_{i(t-1)}} DA_{it}$$

مقدار قدر مطلق DA_{it} بیانگر کیفیت سود است بدین صورت که هر چه سطح ارقام تعهدی اختیاری بیشتر باشد کیفیت سود کمتر و در نتیجه کیفیت حسابرسی کمتر است و برعکس هر چه سطح ارقام اختیاری کمتر باشد کیفیت سود بیشتر و به تبع آن کیفیت حسابرسی بیشتر است. اظهار نظر حسابرس^{۳۳}: این متغیر یک متغیر ترتیبی و نشان‌دهنده نوع اظهار نظر حسابرس است بر این اساس اظهار نظر مقبول، مشروط، عدم اظهار نظر و نظر مردود به ترتیب با درجه ۱، ۲، ۳ و ۴ مشخص شده‌اند.

تعداد بندهای تحریف با اهمیت^{۳۴}: برابر تعداد بندهای تحریف با اهمیت گزارش حسابرسی است که باعث تعدیل اظهار نظر حسابرس شده است.

تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی^{۳۵}: برابر تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی گزارش حسابرسی است که باعث تعدیل اظهار نظر حسابرس شده است.

□ تدوین مدل و روش آزمون فرضیه‌ها

با توجه به اینکه متغیر وابسته‌های پژوهش یک متغیر باینری صفر و یک است، برای آزمون فرضیه‌های این پژوهش از رگرسیون لجستیک استفاده شده است. از طرفی هم خطی نبودن متغیرهای مستقل یکی از مفروضات اصلی رگرسیون لجستیک است و از آنجا که ماتریس همبستگی متغیرها (جدول شماره (۲)) هم خطی آنها را نشان می‌دهد برای رفع مشکل هم خطی، مدل‌های رگرسیونی به صورت جداگانه تخمین زده شد (نمازی، بایزیدی و جبارزاده، ۱۳۹۰). از این بابت مدل‌های رگرسیونی زیر برای آزمون فرضیه‌های پژوهش تبیین شده است.

$$= \alpha_1 + \alpha_2 AQ \log \left[\frac{P_{DelistedStocks}}{1 - P_{DelistedStocks}} \right] \qquad = \alpha_1 + \alpha_2 NMMC \log \left[\frac{P_{DelistedStocks}}{1 - P_{DelistedStocks}} \right]$$

$$= \alpha_1 + \alpha_2 AO \log \left[\frac{P_{DelistedStocks}}{1 - P_{DelistedStocks}} \right] \qquad = \alpha_1 + \alpha_2 NSLC \log \left[\frac{P_{DelistedStocks}}{1 - P_{DelistedStocks}} \right]$$

33- Audit Opinion

34- Number of Material Misstatement

35- Number of Scope Limitation Clause

Delisted Stocks: متغیر موهومی حذف شدن شرکت‌ها

$P_{Delisted Stocks}$: احتمال وقوع حذف شرکت

$$\log \left[\frac{P_{Delisted Stocks}}{1 - P_{Delisted Stocks}} \right]$$

لگاریتم نسبت احتمال وقوع حذف به عدم حذف شرکت‌ها

(Audit Quality) AQ: کیفیت حسابرسی

(Audit Opinion) AO: اظهارنظر حسابرس

(Number of Material Misstatement) NMMC: تعداد بندهای تحریف بااهمیت

گزارش حسابرس

(Number of Scope Limitation Clause) NSLC: تعداد بندهای محدودیت در

رسیدگی گزارش حسابرس

پس از برازش مدل‌های رگرسیون لجستیک، با استفاده از آماره درست‌نمایی (LR) و ضریب تعیین مک‌فادن به بررسی کفایت مدل پرداخته خواهد شد.

□ نتایج تحقیق

پس از محاسبه متغیر سطح اقلام تعهدی اختیاری به‌عنوان شاخص کیفیت حسابرسی در این پژوهش برای تجزیه و تحلیل از آمار توصیفی و آمار استنباطی استفاده می‌شود. در قسمت آمار توصیفی جداول مربوط به شاخص‌های مرکزی و پراکندگی برای هر متغیر ارائه می‌شود و در آمار استنباطی جهت بررسی آزمون فرضیه‌ها از آزمون رگرسیون لجستیک استفاده خواهد شد.

□ آمار توصیفی متغیرها:

نتایج حاصل از آمار توصیفی متغیرها به تفکیک نوع اظهارنظر و نوع شرکتها (حذف شده و حذف نشده) در زیر ارائه گردیده است.

جدول شماره ۱: آمار توصیفی متغیرها									
نوع اظهار نظر		اظهار نظر مقبول		اظهار نظر مشروط		عدم اظهار نظر		اظهار نظر مردود	
متغیرهای مستقل گروه		حذف شده	حذف نشده	حذف شده	حذف نشده	حذف شده	حذف نشده	حذف شده	حذف نشده
اظهار نظر حسابرس (AQ)	مشاهدات	۲۰	۳۸۲	۲۰۹	۵۱۱	۱۴	۱	۵	۰
	درصد فراوانی	۸,۰۶	۴۲,۷۲	۸۴,۲۷	۵۷,۱۵	۵,۶۴	۰,۱۳	۲,۰۱	۰
کیفیت حسابرسی (AQ)	مشاهدات	۲۰	۳۸۲	۲۰۹	۵۱۱	۱۴	۱	۵	۰
	میانگین	۰,۱۴۱	۰,۲۰۴	۰,۲۵۸	۰,۴۱۲	۰,۳۳۹	۰,۲۱۵	۰,۴۹۱	--
	انحراف معیار	۰,۰۹۵	۰,۳۳۹	۰,۱۹۶	۲,۹۰۴	۰,۲۵۰	--	۰,۳۴۸	--
	بیشینه	۰,۳۵۴	۳,۵۸۵	۱,۴۲۴	۶۴,۱۳	۰,۸۹۲	--	۰,۹۸۵	--
	کمینه	۰,۰۰۰۲	۰,۰۰۰۲	۰,۰۰۰۶	۰,۰۰۰۱	۰,۱۱۱	--	۰,۱۵۳	--
تعداد بندهای تحریف بااهمیت (NMMC)	مشاهدات	۲۰	۳۸۲	۲۰۹	۵۱۱	۱۴	۱	۵	۰
	میانگین	۰	۰	۲,۳۲۵	۱,۵۱۲	۲,۲۸۵	۳	۳,۶	--
	انحراف معیار	۰	۰	۱,۶۶۶	۱,۲۱۸	۱,۶۸۳	--	۳,۱۳۱	--
	بیشینه	۰	۰	۷	۹	۵	--	۷	--
	کمینه	۰	۰	۰	۰	۰	--	۱	--
تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی (NSLC)	مشاهدات	۲۰	۳۸۲	۲۰۹	۵۱۱	۱۴	۱	۵	۰
	میانگین	۰	۰	۲,۲۶۷	۱,۲۸۳	۴,۲۸۵	۲	۲,۲	--
	انحراف معیار	۰	۰	۱,۷۰۲	۱,۳۷۱	۲,۳۹۷	--	۱,۶۴۳	--
	بیشینه	۰	۰	۱۰	۱۰	۸	--	۴	--
	کمینه	۰	۰	۰	۰	۱	--	۰	--
مجموع بندهای شرط شامل (تحریف، محدودیت و ابهام)	مشاهدات	۲۰	۳۸۲	۲۰۹	۵۱۱	۱۴	۱	۵	--
	میانگین	۰	۰	۴,۶۴۲	۲,۸۲۴	۷,۲۸۵	۶	۷	--
	انحراف معیار	۰	۰	۲,۳۶۶	۲,۱۲۰	۲,۱۶۳	--	۳,۶۷۴	--
	بیشینه	۰	۰	۱۳	۱۵	۱۲	--	۱۱	--
	کمینه	۰	۰	۱	۱	۴	--	۲	--

نتایج آمار توصیفی نشان می‌دهد که فراوانی اظهارنظر مقبول در شرکت‌های حذف شده کمتر از شرکت‌های فعال بورس است؛ علاوه بر این درصد فراوانی اظهارنظر تعدیل شده (مشروط، عدم اظهارنظر و اظهارنظر مردود) در شرکت‌های حذف شده بیش از فراوانی اظهارنظر تعدیل شده در شرکت‌های حذف نشده است. همان‌طور که در جدول نیز مشاهده می‌شود، از مجموع ۸۹۴ گزارش حسابرس شرکت‌های حذف نشده تنها ۱ گزارش با نظر عدم اظهارنظر حسابرس مشاهده گردید و هیچ گزارشی دال بر اعلام نظر مردود در شرکت‌های حذف نشده یافت نشد. این در حالی است که از مجموع ۲۴۸ گزارش حسابرس شرکت‌های حذف شده ۵ گزارش دارای نظر مردود و ۱۴ مورد عدم اظهارنظر مشاهده شد که در مجموع شامل ۷٫۶۵ درصد مشاهدات مربوط به شرکت‌های حذف شده است. همچنین آمار توصیفی نشان می‌دهد که گزارش حسابرس شرکت‌های حذف شده چه به صورت کلی و چه به تفکیک نوع بند دارای میانگین تعداد بند بیشتری نسبت به بندهای گزارش حسابرس شرکت‌های حذف نشده است. لازم به ذکر است که در ۱۱۴۲ گزارش مورد بررسی تعداد کل بندهای شرط مشاهده شده تعداد ۲۵۶۲ بند است که ۵۲ درصد این تعداد مربوط به بندهای تحریف بااهمیت، ۴۸ درصد آن مربوط به بندهای محدودیت در رسیدگی و تنها ۱ درصد این مشاهدات مربوط به بند ابهام بوده است، از این بابت متغیر مربوط به تعداد بندهای ابهام به در آمار استنباطی مورد بررسی قرار نگرفت. همچنین به دلیل تعداد بسیار کم اظهارنظر متفاوت نسبت به صورت‌های مالی توسط حسابرس این گزارش‌ها در این پژوهش در نظر گرفته نشدند.

□ نتایج آزمون فرضیه‌های پژوهش:

ماتریس همبستگی متغیرها در جدول شماره (۲) ارائه شده است، این ماتریس وجود همبستگی معنادار بین متغیرهای مستقل اظهارنظر حسابرس، تعداد بندهای تحریف بااهمیت و تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی را تأیید می‌کند.

جدول شماره ۲: ماتریس همبستگی متغیرها

<i>NSLC</i>	<i>NMMC</i>	<i>AQ</i>	<i>AQ</i>	ضریب همبستگی معناداری تعداد مشاهدات
				<i>AQ</i>
			0.039048 0.1873 1142	<i>AQ</i>
		0.577153 0.0000 1142	-0.002168 0.9417 1142	<i>NMMC</i>
۰٫۴۵۵۰۶۸ ۰٫۰۰۰۰ ۱۱۴۲	۰٫۵۳۵۴۱۳ ۰٫۰۰۰۰ ۱۱۴۲	۰٫۳۰۶۴۳ ۰٫۳۰۰۸ ۱۱۴۲		<i>NSLC</i>

همان گونه که در جدول مشاهده می‌شود ضرایب همبستگی بین متغیرهای اظهار نظر حسابرس، تعداد بندهای تحریف بااهمیت و تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی همبستگی بین متغیرها را تأیید می‌کند در این راستا به پیروی از پژوهش نمازی، بایزیدی و جبارزاده (۱۳۹۰) برای رفع مشکل هم خطی بین متغیرها و آزمون فرضیه‌های پژوهش، مدل‌های رگرسیون لجستیک به صورت جداگانه برای هر یک از متغیرها تخمین زده شد که نتایج آن در جدول شماره ۳ ارائه گردیده است.

جدول شماره ۳: نتایج حاصل از مدل‌های رگرسیون لجستیک									
مدل اول:			$\log \left[\frac{P_{Delisted\ Stocke}}{1 - P_{Delisted\ Stocke}} \right] = \alpha_1 + \alpha_2 AQ$						تعداد مشاهدات: ۱۱۴۲
% Correct			MF R ^۲	Prob(LR)	LR	Prob	S.E	C	متغیر مستقل
Total	Dep=1	Dep=0							
						۰,۰۰۰۰	۰,۰۷۲۱	-۱,۲۷۴	ضریب ثابت
--	--	--	۰,۰۰۰۲۴	۰,۵۸۹	۰,۲۹۱۹	۰,۲۱۹۶	۰,۰۲۳۷	-۰,۰۲۹۱	کیفیت حسابرسی (AQ)
مدل دوم:			$\log \left[\frac{P_{Delisted\ Stocke}}{1 - P_{Delisted\ Stocke}} \right] = \alpha_1 + \alpha_2 \emptyset$						تعداد مشاهدات: ۱۱۴۲
% Correct			MF R ^۲	Prob(LR)	LR	Prob	S.E	C	متغیر مستقل
Total	Dep=1	Dep=0							
						۰,۰۰۰۰	۰,۴۵۲	-۵,۲۹۸	ضریب ثابت
۷۹,۸۶	۷,۶۶	۹۹,۸۹	۰,۱۳۲	۰,۰۰۰۰	۱۵۸,۳۹	۰,۰۰۰۰	۰,۲۳۰	۲,۲۱۷	اظهار نظر حسابرس (AQ)
مدل سوم:			$\log \left[\frac{P_{Delisted\ Stocke}}{1 - P_{Delisted\ Stocke}} \right] = \alpha_1 + \alpha_2 NMMC$						تعداد مشاهدات: ۱۱۴۲
% Correct			MF R ^۲	Prob(LR)	LR	Prob	S.E	C	متغیر مستقل
Total	Dep=۱	Dep=۰							

جدول شماره ۳: نتایج حاصل از مدل‌های رگرسیون لجستیک										
ضریب ثابت		-۲,۰۷۰	۰,۱۰۹	۰,۰۰۰۰						
تعداد بندهای تحریف (NMMC)		۰,۵۵۵	۰,۰۵۲۷	۰,۰۰۰۰	۱۳۷,۵۹	۰,۰۰۰۰	۰,۱۱۵	۹۵,۹۷	۲۱,۳۷	۷۹,۷۷
تعداد مشاهدات: ۱۱۴۲		$\log \left[\frac{P_{Delisted\ Stocke}}{1 - P_{Delisted\ Stocke}} \right] = \alpha_1 + \alpha_2 NSLC$								
متغیر مستقل		C	S.E	Prob	LR	Prob(LR)	MF R ²	% Correct		
								Dep=0	Dep=1	Total
ضریب ثابت		-۲,۰۷۰	۰,۱۱۰	۰,۰۰۰۰						
تعداد بندهای محدودیت (NSLC)		۰,۶۰۴	۰,۰۶۵۰	۰,۰۰۰۰	۱۶۳,۶۲	۰,۰۰۰۰	۰,۱۳۶	۹۷,۲۰	۲۰,۱۶	۸۰,۴۷
ضریب تعیین مک فادن: MF R ²					ضرایب متغیرها: C:					
درصد پیش‌بینی صحیح (شرکت حذف نشده): % Correct (Dep=0)					خطاهای استاندارد متغیرها: S.E:					
درصد پیش‌بینی صحیح (شرکت حذف شده): % Correct (Dep=1)					معناداری ضرایب: Prob:					
درصد پیش‌بینی صحیح (در مجموع): % Correct (Total)					آماره درست نمایی: LR:					
					معناداری آماره درست‌نمایی: Prob (LR):					

معنی‌دار بودن رگرسیون‌های لجستیک که در بالا ارائه شده است با استفاده از آماره نسبت درست‌نمایی انجام می‌شود. همان‌طور که در جدول شماره (۳) مشاهده می‌شود، آماره LR در مدل اول بسیار کم و معنادار نبوده است در حالی که در سه مدل بعدی آماره LR در سطح کمتر از ۱٪ معنادار بوده و مدل‌ها از اعتبار بالایی برخوردار است. در واقع در مدل‌های مذکور، معناداری کلی مدل‌های رگرسیون برآزش شده در سطح اطمینان ۹۹٪ است. ضریب تعیین معیاری است که قوت رابطه متغیر مستقل و متغیر وابسته را تشریح می‌کند؛ در واقع، مقدار این ضرایب مشخص‌کننده آن است که چند درصد از تغییرات متغیر وابسته را متغیر مستقل توضیح می‌دهد. در آنالیز رگرسیون لجستیک، ضریب تعیین مک فادن تقریباً همان نقش ضریب تعیین را ایفا می‌کند. با توجه به ضریب تعیین مک فادن مدل برآزش شده، در مدل‌های اول تا چهارم به ترتیب برابر ۰,۱۳۲، ۰,۱۱۵ و ۰,۱۳۶ است بنابراین می‌توان این‌گونه ادعا کرد که به جز مدل اول که دارای LR و ضریب تعیین مک فادن کمی است در مدل‌های دوم، سوم و چهارم حدود ۱۱ تا ۱۳ درصد از تغییرات متغیر وابسته توسط متغیرهای مستقل مدل، توضیح داده شده است. علاوه بر آماره درست‌نمایی و ضریب تعیین مک فادن می‌توان از درصد پیش‌بینی صحیح مدل نیز استفاده کرد، هرچه مقدار این آماره بیشتر و به ۱۰۰ نزدیک‌تر باشد، برآزش بهتری صورت گرفته و مدل توان تبیین بالاتری خواهد داشت. مقدار این آماره برای هر سه مدل دوم، سوم و چهارم تقریباً ۸۰ درصد است که نشان‌دهنده

درصد صحت بالای مدل است.

نتایج آزمون فرضیه اول: با توجه به عدم معناداری آماره Prob برای ضریب متغیر کیفیت حسابداری در مدل اول ($0.2196 > 0.05$) و همچنین عدم معناداری خود مدل ($0.589 > 0.05$) فرضیه اول این پژوهش مورد تأیید قرار نگرفت. بنابراین حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از تابلوی بورس با کیفیت حسابداری رابطه‌ای ندارد.

نتایج آزمون فرضیه دوم: نتایج برآورد مدل دوم در جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که ضریب متغیر اظهار نظر حسابداری برابر با ۲,۲۱۷ محاسبه شده است. احتمال ضریب برآورد شده کوچک‌تر از سطح خطای ۱ درصد محاسبه شده است، بنابراین ضریب محاسبه شده در فاصله اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار است. به عبارت دیگر نوع اظهار نظر حسابداری مستقل با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه مثبت معناداری دارد و فرضیه دوم پژوهش تأیید می‌شود.

نتایج آزمون فرضیه سوم: نتایج برآورد مدل سوم در جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که ضریب متغیر تعداد بندهای تحریف با اهمیت گزارش حسابداری برابر با ۰,۵۵۵ محاسبه شده است. احتمال ضریب برآورد شده کوچک‌تر از سطح خطای ۱ درصد محاسبه شده است، بنابراین ضریب محاسبه شده در فاصله اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار است. به عبارت دیگر تعداد بندهای تحریف با اهمیت گزارش حسابداری با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه مثبت معناداری دارد. بدین معنی که تعداد بندهای تحریف با اهمیت گزارش حسابداری در شرکت‌های حذف شده بیشتر بوده و فرضیه سوم پژوهش نیز تأیید می‌شود.

نتایج آزمون فرضیه چهارم: نتایج برآورد مدل چهارم در جدول شماره (۳) نشان می‌دهد که ضریب متغیر تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی حسابداری برابر با ۰,۶۰۴ محاسبه شده است. احتمال ضریب برآورد شده کوچک‌تر از سطح خطای ۱ درصد محاسبه شده است، بنابراین ضریب محاسبه شده در فاصله اطمینان ۹۹ درصد معنی‌دار است. به عبارت دیگر تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی گزارش حسابداری با حذف یا عدم حذف شرکت‌ها از بورس رابطه مثبت معناداری دارد. بدین معنی که تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی گزارش حسابداری در شرکت‌های حذف شده بیشتر بوده و فرضیه چهارم پژوهش نیز تأیید می‌شود.

□ بحث و نتیجه‌گیری تحقیق

گزارش حسابداری تنها وسیله ارتباط بین حسابداری و استفاده‌کنندگان از صورت‌های مالی است که حسابداری نتایج فرآیند حسابداری را از طریق آن منعکس می‌کند. هدف این پژوهش ارزیابی گزارش حسابداری شرکت‌های حذف شده از بورس اوراق بهادار تهران است تا مشخص شود که آیا گزارش حسابداری می‌تواند آگاهی سرمایه‌گذاران و سهام‌داران را نسبت به حذف شدن شرکت‌ها از بورس اوراق بهادار تهران افزایش دهد. به عبارت دیگر، پژوهش حاضر به بررسی کیفیت حسابداری و وضعیت گزارش حسابداری می‌پردازد و گزارش حسابداری را معیاری جهت آگاهی سرمایه‌گذاران و سهام‌داران از حذف شدن شرکت‌ها قرار داده است. اگرچه در این پژوهش بین کیفیت حسابداری و حذف

شرکت‌ها رابطه معناداری مشاهده نشد اما شواهد حاصل از این پژوهش وجود رابطه مثبت معنادار بین اظهارنظر حسابرس و حذف شدن شرکت‌ها را تأیید می‌کند. همچنین نتایج نشان می‌دهد که بین تعداد بندهای شرط گزارش (تعداد بندهای تحریف بااهمیت و تعداد بندهای محدودیت در رسیدگی) و حذف شدن شرکت‌ها رابطه مثبت معناداری وجود دارد. در واقع نتایج این پژوهش نشان‌دهنده این است که گزارش حسابرسی به‌عنوان یک منبع اطلاعاتی ارزشمند، نسبت به حذف شرکت‌ها از بورس دارای بار اطلاعاتی است چراکه در سال‌های قبل از حذف شرکت‌ها از بورس نوع اظهارنظر حسابرس (مقبول، مشروط، عدم اظهارنظر و نظر مردود) نسبت به صورت‌های مالی بدتر شده و تعداد بندهای شرط افزایش یافته است. به‌صورت کلی نتایج پژوهش حاضر با نتایج پژوهش‌های فیرث (۱۹۸۰)، گولامون (۲۰۰۳) منطبق بوده و هر سه پژوهش محتوای اطلاعاتی گزارش حسابرس را تأیید می‌کند. با توجه به نتایج حاصل از پژوهش حاضر به سرمایه‌گذاران و سهام‌داران در بورس اوراق بهادار تهران توصیه می‌شود که جهت افزایش آگاهی خود در راستای حذف شرکت‌ها از بورس اوراق بهادار، از گزارش حسابرس به‌عنوان یکی از منابع هشداردهنده در مورد حذف شرکت‌ها استفاده کنند. همچنین لازم به ذکر است که در این پژوهش محقق با محدودیت‌هایی نیز روبرو بوده است از جمله: عدم دسترسی به صورت‌های مالی و گزارش حسابرس اکثر شرکت‌ها در سال حذف، عدم دسترسی به برخی از صورت‌های مالی و گزارش‌ها حسابرس شرکت‌ها و در نهایت اینکه ملاک تشخیص بندهای گزارش حسابرس به‌عنوان بند تحریف، محدودیت و ابهام بر اساس قضاوت محقق انجام شده است.

□ منابع:

۱. بزرگ‌اصل، موسی، غفارپور، فرشید، (۱۳۹۱)، «مقایسه الگوهای پیش‌بینی اقلام تعهدی برای تشخیص مدیریت سود». پژوهش‌های کاربردی در گزارش‌گری مالی، سال اول، شماره ۱، ص ۵۰-۲۷.
۲. بنی‌مهد، بهمن (۱۳۹۰). «بررسی عوامل تأثیرگذار بر اظهارنظر مقبول حسابرس». فصلنامه بورس اوراق بهادار، شماره ۱۳، ص ۵۹-۸۳.
۳. حساس یگانه، یحیی و مدنی، سید محمدحسین. (۱۳۸۳). «تأثیر گزارش حسابرسی مستقل در تصمیم‌گیری اعتباردهندگان (بانک‌های ایران)». مطالعات حسابداری. ۶. ۱۲۷-۱۱۳.
۴. ذوالفقار آرانی، محمدحسین، رضانی، حمید، حسینی، سید علیرضا. (۱۳۹۲). «ارائه راهکارهای اجرای حسابرسی عملیاتی مطالعات تجربی: شرکت‌های تابعه‌استان قدس رضوی»، یازدهمین همایش ملی حسابداری ایران، مشهد، دانشگاه فردوسی، ص ۱۷۶-۱۷۷۶، مهرماه ۱۳۹۲.
۵. رحیمیان، نظام‌الدین، رضاپور، نرگس و اختری، حسین. (۱۳۹۰). «نقش مالکان نهادی در کیفیت حسابرسی شرکت‌های پذیرفته‌شده در بورس اوراق بهادار تهران»، دانش حسابرسی، سال یازدهم، شماره ۴۵، ص ۸۱-۸۶.
۶. کمیته فنی سازمان حسابرسی (۱۳۸۹). استانداردهای حسابرسی. تهران، سازمان حسابرسی.
۷. مرادی، مهدی، ریگی، مهرالله، معینی زاده، محسن. (۱۳۸۸). «رابطه بین گزارش مشروط حسابرس و قیمت و بازده سهام شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران». هشتمین همایش ملی حسابداری ایران، دانشگاه فردوسی، مشهد ۱۳۸۸.

۸. نمازی، محمد، بایزیدی، انور و جبارزاده کنگرلویی، سعید. (۱۳۹۰). «بررسی رابطه بین کیفیت حسابرسی و مدیریت سود شرکت‌های پذیرفته شده در بورس اوراق بهادار تهران». «تحقیقات حسابداری»، ۳(۹)، ص ۲۱-۴.

۹. نیکخواه آزاد، علی. (۱۳۷۹). «بیانیه مفاهیم بنیادی حسابرسی»، ترجمه، تهران، کمیته تدوین رهنمودهای حسابرسی، سازمان حسابرسی، نشریه شماره ۱۲۱.

۱۰. ودیعی، محمدحسین، شکوهی نژاد، محمود. (۱۳۸۹). «بررسی معیارهای مالی مؤثر بر تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران در بورس اوراق بهادار»، دانش حسابداری، ص ۲۰-۴۰.

11. Al-Thuneibat, A., Khamees, A, B and Al-Fayoumi, N, A. (2008). "The Effect of Qualified Auditors' Opinions on Share Prices: Evidence From Jordan". *Managerial Auditing Journal*. V(23), No(1), pp: 84101-.

12. Azizkhani, m, Gary S. Monroe, and Greg Shailer. (2013). "Audit partner tenure and cost of equity capital". *Auditing Practice & Theory*. 29(1). pp: 7397-

13. Beattie, V., and S. Fearnley (1995). "The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies". *Accounting and Business Research*, 25(100): 227239-.

14. Becker, C., M. L. Defond, J. Jiambalvo, K. R. Subramanyam (1998), "The effect of audit quality on earnings management". *Contemporary Accounting Research*, 15(1): 124-.

15. Bessler. W., Kaen. F.R., Kurmann. Ph., and Zimmermann. J. (2012). "The listing and delisting of German firms on NYSE and NASDAQ: Were there any benefits?", *Int. Fin. Markets, Inst. and Money*, 22, pp: 1024-1053.

16. Chung, H., Sheu, H., Wang, J. (2009). "Do firms' earnings management practices affect their equity liquidity?". *Finance Research Letters*, v(6), n(3), pp: 152158-.

17. Chang X., Dasgupta, S., Hilary, G., (2009). The effect of auditor choice on financing decisions. *The Accounting Review*, forthcoming.

18. Davidson, R, A., and Neu, D., (1993). "A note on the association between audit firm size and audit quality". *Contemporary Accounting Research*. (Spring), pp: 479-488.

19. Davis. J.L. (1996). "The Cross-Section of Stock Returns and Survivorship Bias: Evidence from Delisted Stocks", *The Quarterly Review of Economics and Finance*, V(36), No(3), pp: 365375-.

20. De Angelo, L. (1981), "Auditor Independence, Low balling and Disclosure Regulation". *Journal of Accounting and Economics*. No(3), P.P: 113127-.

21. De Angelo, L. (1986). "Accounting numbers as market valuation substitutes: A study of management buyouts of public stockholder", *The Accounting Review*, V(61), Iss(3), pp: 400420-.

22. Dechow, P., solan, R and Sweeney, A. (1995). "Detecting earnings management". *The accounting review* 70(April), pp: 193225-.

23. Eisdorfer, A. (2008). "Delisted firms and momentum profits", *Journal of Financial Markets*, 11, pp:160–179.
24. Farinha, J and Viana, L. F. (2006). "Board Structure and Modified Audit Opinions". *International Journal of Auditing*. pp: 237257-.
25. Feroz, E., Park, K and Pastena, V, (1991). "The financial and market effects of the SEC's accounting and auditing enforcement releases". *Journal of Accounting Research*, 29 (Supplement), pp: 107142-.
26. Firth, M. (1980), "A note on the impact of audit qualifications on lending and credit decisions", *Journal of Banking & Finance*, V(4), No(3), pp: 257267-.
27. Ghosh, S. (2007). "External Auditing, Managerial Monitoring and Firm Valuation: An Empirical Analysis for Ind", *International Journal of Auditing*. V(11), No(1), pp.1–15
28. Gomez, XG., Okumura, M., Kunimura, M. (2000). "Discretionary accrual models and the accounting process". *Kobe Economic and Business Review*, 45, pp: 103–135.
29. Guillamon, G. (2003), "The usefulness of the audit report in investment and financing decisions", *Managerial Auditing Journal*, V(18), pp: 549559-.
30. Hendriksen, E, S and Van Breda, M, F. (1992). "Accounting Theory". America, American Institute of Certified, Fifth Edition.
31. Hribar p and Collins, D, W. (2002), "Errors in estimating accruals: Implications for empirical research", *Journal of Accounting research* 40(1), pp: 105135-.
32. Jones, J. (1991). "Earnings management during import relief investigations". *Journal of Accounting Research* 29(2), pp: 193228-.
33. Kashefi Pour, E., and Lasfer, M. (2013). "Why do companies delist voluntarily from the stock market?", *Journal of Banking & Finance*, 37, pp: 4850–4860.
34. Kothari, S, P., Leone, A., Wasley, C, E., (2005). "Performance matched discretionary accrual measures". *Journal of Accounting and Economics* 39, pp:163–197.
35. Lopez, D, M, A. (2007). "Audit quality: an analysis of management, auditor, and environmental factors". University of Arkansas, 168 p.
36. Myers, J. N., Myers, L. A. and Omer, C. T. (2003). "Exploring the Term of the Auditor-client relationship and the quality of Earnings: A case for Mandatory Auditor rotation?", *The Accounting Review*, V(78), Issue 3, pp: 779799-.
37. Pittman, J, A., and Fortin, S, (2004). "Auditor Choice and the Cost of Debt Capital for Newly Public Firms". *Journal of Accounting and Economics*, 37(1), pp: 113136-.
38. Subramanyam, K. (1996). "The pricing of discretionary accruals". *Journal of Accounting and Economics*, 22, pp: 249281-.
39. Teoh and Wong. (1993). "Perceived Auditor Quality and the Earning Response Coefficient". *The accounting review*. V(68), No(2), pp: 346365-.